

Att värdera en argumentation II

Inledning

Förra gången konstaterade vi att argumentationsutvärdering involverar flera olika steg. Den som ska värdera en argumentation behöver åtminstone ställa sig följande frågor:

1. Vilken är slutsatsen? Vilka är premisserna?
2. Är argumentets premisser och slutsats precisa och entydiga? (om möjligt: precisera!)
3. Äger premisserna ett acceptabelt rättfärdigande (finns det anledning att tro att de är sanna)?
4. Är argumentet induktivt eller deduktivt?
5. Om argumentet är deduktivt: är det logiskt giltigt?
6. Om argumentet är induktivt: ger premisserna slutsatsen rimligt stöd?

Förra gången tittade vi framför allt på den roll precisering (här fråga 2) spelar för argumentationsutvärdering. Den föreläsningen kan sammanfattas i ett råd:

PRECISERINGSRÅD: När du har identifierat ett arguments slutsats och premisser bör du alltid tolka dessa – hur tror du att de ska förstås? Din tolkning får gärna göras explicit – skriv ned den! Det är argumentet i denna tolkning som sedan värderas. Observera att den tolkning du ger ska vara *rimlig* – den ska ges stöd i den text du diskuterar. Tolkandet ska dessutom styras av välvillighetsprincipen – försök alltid att identifiera den bästa rimliga tolkningen av argumentet, rikta sedan eventuell kritik mot DENNA version av argumentet!

Idag ska vi titta lite närmre på fråga 3 och även kasta ljus på fråga 6 genom att introducera begreppen relevans och adekvans. Istället för fråga 6 kan vi introducera fråga 7:

7. Om argumentet är induktivt: Är premisserna relevanta/adekvata för slutsatsen?

Att rättfärdiga premisser

Anta nu att du står inför ett deduktivt eller induktivt argument som du har konstaterat har precisa premisser och en precis slutsats. Nästa fråga du bör ställa dig är huruvida premisserna är sanna. Detta kan du i första hand försöka visa (eller motbevisa) genom att producera någon form av rättfärdigande för premisserna. Problemet är att det i praktiken nästan alltid är mycket svårt eller kanske till och med omöjligt att bevisa premissernas sanning. Vi kan helt enkelt inte veta (säkert) om premisserna i argumentet är sanna. Faktum är att ytterst få påståenden är oproblematiske på denna punkt, när man tänker närmre på saken, vilket vi diskuterade under seminarium två.

Eventuellt kan vi betrakta följande påståenden som påståenden vars sanning tämligen enkelt och oproblematiske kan avgöras (men detta förutsätter naturligtvis att vi inte tror att en ond demon ständigt lurar oss).

*Det regnar.
Min bil har fått motorstopp.
Lena har klippt sig.*

Dessa är s.k. empiriska påståenden – det vill säga, påståenden som uttalar sig om den observerbara verkligheten och som därför har ett sanningsvärde som är beroende av hur den observerbara verkligheten faktiskt är. Vi tycks kunna avgöra sanningsvärdet hos ovanstående satser genom att helt enkelt ”se efter” (men vi bör hålla i åtanke att våra sinnen ibland bedrar oss).

Det finns dock påståenden vars sanningsvärde inte lika lätt kan avgöras genom direkt och omedelbar observation, utan som är mer indirekt empiriska:

*Jesus hade skägg.
Det ska regna om 7 dagar.*

Ovanstående påståenden uttalar sig inte om nu föreliggande omständigheter, utan snarare om sådant som har varit respektive sådant som kommer att ske. Sanningshalten hos denna sorts påståenden kan endast avgöras indirekt. Vi kanske kan rättfärdiga vår tro på det första påståendet genom en hänvisning till en rad olika källor där Jesus utseende beskrivs och kanske avbildas. Men kan vi lita på dem? Har Jesus ens existerat (som en vanlig person)? Påståenden om framtiden är ännu mer komplicerade. I dessa fall kan vi endast presentera saker som sker nu, alternativt källor som visar på vad som skett tidigare, som skäl för vad som *kommer att* ske. Vi kan alltså aldrig slutgiltigt försäkra oss om sanningsvärdet hos ovanstående påståenden (även om vi antar att de har ett och endast ett sådant sanningsvärde) – vi kan dock försäkra oss om att det är troligt att de t ex är sanna genom att hänvisa till så mycket, och så bra, nutida, empiriska bevis som möjligt.

En annan sorts empiriska påståenden som drabbas av liknande svårigheter är de *generella* empiriska påståendena, vilka ofta figurerar i olika vetenskaper. Här är några exempel:

*Alla svanar är vita
Rökning orsakar cancer
 $E=MC^2$*

Vi kan bara observera och studera en viss ändlig mängd av ting och fenomen. Utifrån en studie av ett begränsat urval av svanar, vilka alla råkar vara vita, kan vi inte med säkerhet sluta oss till att *alla* svanar (dvs. alla som finns, har funnits, och kommer att finnas i universum) är vita. Ett sådant argument är inte logiskt giltigt. Vår lilla empiriska studie kan endast ge ett visst induktivt stöd för att slutsatsen ”alla svanar är vita” är sann. (I själva verket är slutsatsen falsk: det finns svarta svanar i Australien.)

Sedan finns det en mängd andra påståenden där det till och med är oklart om de *har* ett sanningsvärde (eller annat likvärdigt värde). Om vi vill att denna sorts påståenden ska ingå i (goda) argument måste vi dock anta att de har något sanningsvärde. Att ”avgöra” detta sanningsvärde innebär i detta fall oftast att man måste acceptera en hel teoribildning över en annan – ingen empirisk observation kan vare sig bekräfta eller falsifiera påståendet ifråga. De påståenden jag tänker på är alltså icke-empiriska och finns i flera olika varianter:

*Staten bör erbjuda en offentlig sjukvård av god kvalitet
The Beatles är det bästa bandet i modern tid.
Det är fel att döda.
Gud är allvetande.
Det finns universalier.
Det finns monader.*

Det intressanta i detta sammanhang är att det är just premisser av denna icke-empiriska sort som tenderar att fylla *filosofiska* argumentationer. Observera att detta inte i sig gör filosofisk argumentation dålig. Det ställer dock särskilt höga krav på både den som formulerar och den som är satt att värdera en argumentation av denna sort. Om du vill försvara ett argument av nedanstående sort:

*Det är fel att döda
Om något är fel bör det inte utföras
Du bör inte döda*

...så bör du kunna rättfärdiga dina premisser. Detta innebär att du behöver kunna placera dessa premisser i en kontext med andra påståenden och teorier. Du bör kunna visa att sanningen hos dessa påståenden "passar in" med andra påståenden som vi tror är sanna eller åtminstone högst troliga. Kanske kan vi till och med kräva att den som ska försvara denna sorts argument måste kunna visa att alternativa positioner (som t ex den att det inte är fel att döda) passar *sämre* in bland våra övriga trosföreställningar, eller att vår tro på denna alternativa position har oacceptabla konsekvenser, eller något liknande. En filosof måste alltid kunna presentera argument (som ofta är ganska komplexa) för sina premissers sanning (undantag för kontrafaktiskt resonerande etc.).

Ett gott argument ska ha premisser som är "troligt sanna"; med andra ord, att premisserna i argumentet ska understödjas av goda skäl.

Lite om utvärdering av induktiv argumentation: begreppen relevans och adekvans

Relevans

En premiss är relevant för en slutsats endast om dess sanning *ökar* sannolikheten för att slutsatsen är sann. Vi kan tänka oss en person som resonerar induktivt enligt följande:

(P1) *Granne 1, som röstade på alliansen förra valet, tänker rösta på sossarna i år.*

(P2) *Granne 2, som också röstade på alliansen förra valet, tänker rösta på miljöpartiet i år.*

(P3) *Granne 3, som röstade på alliansen förra valet, tänker rösta på sossarna i år.*

(S) *Alliansen kommer att förlora valet i år.*

Premisserna ger VÄLDIGT litet stöd för slutsatsen eftersom 3 personer är en försvinnande liten andel av den röstberättigade befolkningen, men premisserna är inte *totalt* irrelevanta för slutsatsen (även om de med all säkerhet är inadekvata för slutsatsen, se nedan).

Det är inte alltid helt enkelt att avgöra vad som *är* relevant och vad som inte är det. Det är tyvärr så att det lätt smyger sig in ett visst mått av subjektivism här. Vad är egentligen sannolikheter? Finns det olika slags sannolikheter? Finns det alltid ett objektivt mått på hur sannolikt ett visst utfall är? Dessa är svåra frågor som filosofer tvistar om och som vi tyvärr inte kan gå in på inom ramen för den här kursen.

Det är värt att notera att i vissa kontexter med hög bevisstandard väljer man ofta att bortse från viss sorts evidens. I en vetenskaplig kontext kan man endast argumentera för t ex att rökning orsakar cancer genom att hänvisa till olika studier och väl designade experiment som man själv eller andra i vetenskapssamfundet gjort och som dessutom helst ska ha publicerats i fora som genomgått olika sorters granskning och så vidare. Om du däremot vill argumentera för att rökning orsakar cancer i ett mer informellt sammanhang, när du t ex ska övertyga din tonårsdotter om detta, kanske du vill hänvisa till ett avskräckande exempel med en storrökare som sedermera dog i cancer - en sorts "bevis" som skulle betraktas som fullständigt irrelevant i den vetenskapliga kontexten (i vilken representativa urval krävs och att resultatet når över en så kallad signifikansnivå för att det alls ska beaktas).

Adekvans

När vi ska bedöma huruvida ett arguments premisser är adekvata för slutsatsen bör vi fråga oss två saker: (1) med vilken logisk styrka "påstår" argumentet att slutsatsen följer ur premisserna? (2) hur stort stöd ger egentligen premisserna slutsatsen (detta kan vara mycket svårt att avgöra, som antytts ovan)? Adekvans har att göra med hur väl de pretentioner argumentet har matchar det stöd dess premisser *de facto* ger slutsatsen. Om ett argument använder sig av inadekvata premisser kan man säga att man i argumentet drar en "förhastad slutsats" ("jumping to conclusions", som man brukar säga på engelska).

Om ett arguments premisser är oacceptabla eller irrelevanta så ger de oss ingen anledning att tro att slutsatsen är sann. Om ett arguments premisser däremot är inadekvata kan det fortfarande vara så

att de ger oss en viss anledning att tro på slutsatsen (om än inte lika stor anledning som argumentet ”hävdar”).

Ett argument som indikerar en sorts ”medvetenhet” om att slutsatsen inte följer med stor logisk styrka kan vara ett bra argument med adekvata premisser samtidigt som ett snarlikt argument som tycks göra anspråk på att slutsatsen följer med betydligt större logisk styrka kan vara inadekvat. Jämför:

Kolla in himlen – vilka mörka moln. Det verkar som om det skulle kunna börja regna, så vi borde nog vända tillbaka hemåt.

Kolla in himlen – vilka mörka moln. Det kommer att börja regna och om vi inte genast vänder tillbaka hemåt kommer vi att bli genomblöta.

Om man vill kritisera ett argument för att vara inadekvat måste man alltid kunna presentera skäl för varför man anser att så är fallet. I exemplet ovan skulle skälet kunna vara att man menar att mörka moln definitivt inte är någon garanti för regn, och i detta sammanhang kanske hänvisa till egen och andras erfarenhet, alternativt något meteorologiskt fynd, som stöd för denna trosföreställning.

En form av induktivt resonemang: analogiresonemang

Ett ganska bra exempel på en sorts resonerande som kan vara adekvat, men som också lätt inte är det och där det är viktigt att man är extra uppmärksam, är s.k. analogiresonemang. Detta sätt att resonera är mycket effektivt och också mycket vanligt även i filosofin. Ett analogiresonemang går ut på att man, för att dra slutsatser om *en* sak, jämför denna sak med något man redan har kunskap om. Genom att jämföra med detta andra tänker man sig att man ska kunna dra slutsatser om det förra. Denna typ av resonerande kräver naturligtvis att analogin är relevant och att resonerandet är adekvat – och detta är inte helt lätt att avgöra.

Att köra bil är i grund och botten detsamma som att cykla: det handlar om fysisk koordination och om uppmärksamhet. Jag lärde mig själv att cykla så förmodligen kan jag lära mig själv att köra bil.

En berömd filosofisk analogi är t.ex. Platons ”grottlukelse” – denna fungerar dock mer som pedagogisk illustration än den utgör en aktiv del i en argumentation. Se upp dock, det är lätt hänt att en analogi som ursprungligen presenterats som en illustration, snart dyker upp som en dold förutsättning även i argumentationen.

Felslut: formella och informella

Ett argument innehåller ett *logiskt* eller ett *formellt* felslut om det är ett deduktivt argument, men där premissernas sanning inte garanterar slutsatsen sanning (dvs. om det är logiskt ogiltigt). Det finns även felslut av *informell* art. Med ett informellt felslut menas ett fel eller en svaghet som försvagar ett argument, eller som skapar förvirring eller som vilseleder, utan att nödvändigtvis göra det logiskt ogiltigt. Ett logiskt giltigt deduktivt argument kan således innehålla informella felslut. Även induktiva argument kan innehålla informella felslut (utöver att de generellt är logiskt ogiltiga: premisserna kan vara sanna även om slutsatsen är falsk).

Vi har redan berört ett slags informellt felslut. Detta informella felslut uppkommer varje gång våra premisser (explicit eller implicit) innehåller någon motsägelse. Som vi har sett resulterar detta i att vad som helst kan deduceras på ett logiskt giltigt vis – vilket gör argumentet ointressant och potentiellt missvisande (varför valde debattören just denna slutsats?). En annan sorts informellt felslut uppkommer när slutsatsen är en tautologi. I sådana fall är premisserna fullständigt irrelevanta, eftersom det inte längre spelar någon roll vilka premisser vi anger – slutsatsen kommer att vara sann under vilka omständigheter som helst.

Formella och informella felslut är en sorts ”fällor” i den bemärkelsen att man enkelt kan gå i dem – och därmed låta sig övertygas på svaga grunder. Detta är naturligtvis negativt, i den bemärkelsen att vi inte gärna vill bli lurade och manipulerade på detta sätt. Men, det ”onda” är i sammanhanget en

gradfråga, och om man faktiskt är den som vill övertyga så kan de utnyttjas av oss själva i detta syfte (hur lämpligt detta är kan vi naturligtvis diskutera). Just på grund av sin övertygande kraft är det viktigt att vi är medvetna om vilka åtminstone några av dessa klassiska felslut är. På så sätt kan vi identifiera dem och kanske undvika att gå i dessa fällor.

Formella och informella felslut diskuterar vi närmre nästa gång.